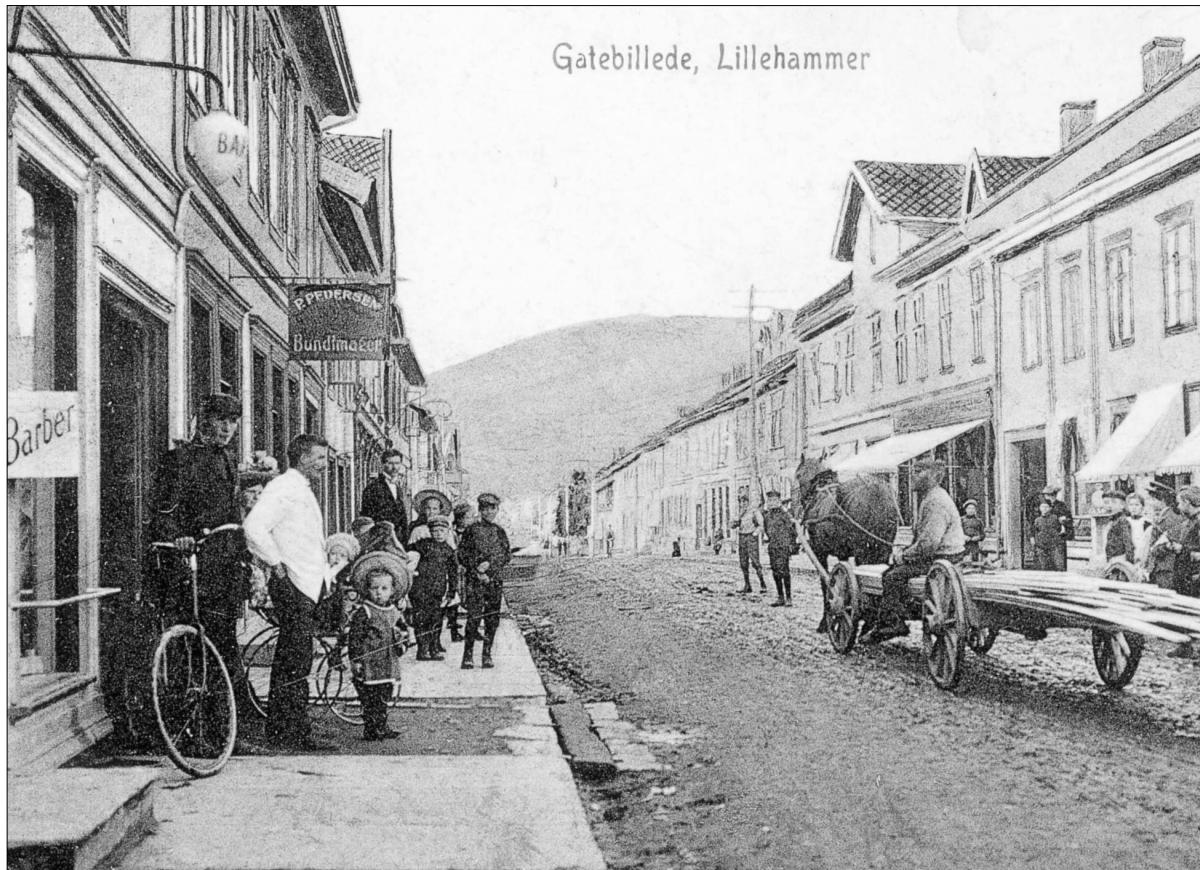

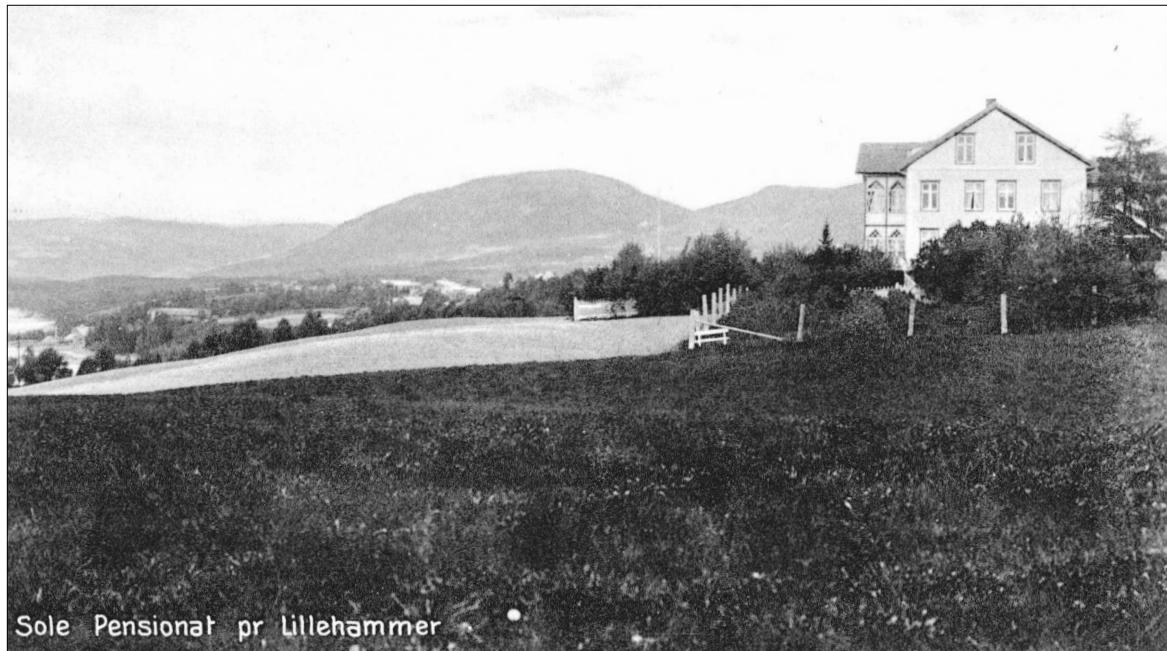
Blek mann i hvit dress

Av O. Henrik Akeleye Braastad

Storgaten på Lillehammer der Gustaf Fröding, den sylskapre iakttageren, i tre år gikk to ganger daglig fra Suttestad til Lundegården og tilbake om han var frisk.

Gustaf Fröding (1860–1911) var svensk forfatter, lyriker, journalist. Han oppholdt seg fra september 1890 til mars 1896 i til sammen vel tre år i Norge. Med unntak av et halvår på Nes ved Hamar, bodde han på Suttestad gård, først hos Even, senere hos Jens Homb. Fröding bodde i sannatoriebygningen Sole på gårdstunet på Suttestad og var nervecasjent hos dr. Jens Torp. 100.000 personer var på gaten i Stockholm da Fröding ble begravet, 15 år etter Lillehammer-oppholdet.

Sole på Suttestad dit Gustaf Fröding kom første gang i 1890. Sanatoriet hadde 14 pasientrom i andre etasje og salonger i første. Fröding bodde i andre etasje mot syd-vest.

I Lillehammer møtte Gustaf Fröding Knut Hamsun på Balberg Turisthotell og hørte Bjørnson som folketaler. Fröding gav ut fire diktsamlinger fra Lillehammer, en rekke enkelt-dikt, skrev 50 avisartikler, et utall brev og et hefte om Robert Burns. Fröding var en berømthet i Sverige – en bestående del av svensk lyrisk- og litterær kanon. Han er senere oversatt til en rekke språk, tonesatt i et utall sanger: «*Det gingo tre jäntor på vägen, på vägen till linderna le*» og «*Det var dans bort i vägen*».

Lyrikken er litteraturens Formel 1, heter det. Men hos oss omfattes den av atskillig mindre interesse enn skiløping. Og så tærer den lett av tidens tann, fordi den kjemper mot språkets foranderlighet, likesom det foranderlige samfunnet og smaksendringene. Lyrikken forblir gjerne nasjonal, fordi den er så bundet til morsmålet. Lyrikk er steinhuggeri med knappe, sylskarpe, men meningstunge ord.

Denne Fröding, hvem var det? Hva har han med Lillehammer å gjøre? – En svenske? Beboere på Suttestadjordet vil kjenne et par små grusede veistumper: Gustaf Frödings vei, Frödingfaret. Vandrer på kirkegården vil like til venstre for kapellet inn fra Kirkegaten, merke seg tre høyreiste gravstener. På den ene står Fröding med et kvinnenavn foran. Eldre politikere vil kanskje minnes at det ved starten av 1990-årene

Fröding satt ofte på Skibladnerbryggen, blant annet for å se på jentene, hente post. Han skriver om Skibladner i en rekke epistler.

dukket opp et støvete legat, kalt Gustaf Frödings Minnefond. det ble fusjonert inn i en rekke andre legater den gang.

Men Gustaf Fröding het han, og 30 år gammel kom han til Lillehammer høsten 1890. Nervesvak, het det den gang. Før han kom, hadde det vært verre enn det, og senere skulle det bli enda verre. Han bodde på Suttestad Gård i pensjonatet Sole, som ble revet i 1975. Der holdt «Su' statullinga» til. Han bodde der i tre omganger inntil han før av sted og bort i siste del av mars 1896. Til sammen var han tre år i Norge, nesten bare her i Lillehammer.

Da han kom til Lillehammer, var han ukjent. Da han før, var han berømt, men ingen i byen visste det. Fra hans penn på Suttestadjordet fløt det dikt, diktsamlinger, avisartikler og essayer. Ettertiden skulle lære at det var her han endog leverte de bidrag til nordisk litteratur som senere skulle lyse sterkest.

15 år etter at han forlot Lillehammer, ble han gravlagt i Stockholm en februar dag i 1911. 100.000 mennesker var på gaten – det var som Bjørnsons og Nansens begravelser i Kristiania. Men her skulle han forbli ukjent og uomtalt – også da.

Senere skulle han selge mer bøker i Norge enn alle andre svenske lyrikere til sammen, og generasjonen frem til 1960 hadde ham i skolebøkene, i sangene – uten helt å huske at det var han de hadde lært og hørt. NRKs musikkarkiv

har 526 innspillinger av musikk basert på Frödings tekster!

Er svensken en del av Lillehammer-historien? Nei, men også ja!

For offentligheten var han i sin samtid nesten helt ukjent her. Det har i over 100 år nesten ikke vært skrevet et ord om ham, verken i aviser eller i lokalhistoriske skrifter. Det beror litt på hans personlige legning. Han var svært sky – med «torgskrekk». I perioder lukket han seg ute – ble endog inne-låst. Og han var kolossalt nærsynt, og det hemmet omgjengeligheten. Som norsk eller i hvert fall lokal litterær personlighet var han ukjent helt til han reiste herfra. Og så var det dette med psykiske lidelser, mange holdt seg litt unna. Og de som forholdt seg til ham, fant det kanskje klokt å skjerme ham for omtale. «Su’statullinga» var jo et folkelig ordtak.

Fra Suttestad diktet Fröding i diktet «En Ghasel» – ved denne anledning i plaget psykisk konstitusjon. Som innelåst bak et mentalt gitter («galler») iakttar han livet over byen og Mjøsa fra andre etasje på Suttestad:

*Jag står och ser på världen genom gallret;
jag kan, jag vill ej slita mig från gallret,
det är så skönt att se, hur livet sjuder
och kastar höga böljer upp mot gallret,
så smärtsamt glatt och lockande det ljuder,
när skratt och sånger komma genom gallret.*

*Det skiftar ljust av asp och al och björk,
där ovanför står branten furumörk,
den friska doften tränger genom gallret.
Och över viken vilket präktigt sken,
i varje droppe är en ädelsten,
se, hur det skimrar härligt genom gallret!*

*Det vimlar båtar där och ångare
med hornmusik och muntra sångare
och glada människor i tusental,
som draga ut till fest i berg och dal;
jag vill, jag vill, jag skall, jag måste ut
och dricka liv, om blott för en minut,
jag vill ej långsamt kvävas bakom gallret!*

*Förgäves skall jag böja, skall jag rista
det gamla obevekligt hårda gallret
– det vill ej tänja sig, det vill ej brista,
ty i mig själv är smitt och nitat gallret,
och först när själv jag krossas, krossas gallret.*

Frödings selvportrett fra 1891 i «Brev til en flicka», anonymt brevsvar på en falsk ekteskapsannonse i Göteborgs Handels og Sjöfartstidende, satt inn av seks kvinnelige gymnasister.

For øvrig var Fröding en aristokrat, et barn av Värmlands skogs- og embetsdynastier. Han kunne gå i hvit dress i Storgaten, slik var han litt annerledes i Lillehammer anno 1890. Når han allikevel også er Lillehammer-historie, er det fordi han faktisk var her i tre år. I tre år gikk han frem og tilbake mellom Suttestad og Lundegården to ganger daglig. Fröding så alt, han husket alt, og han skrev det ned. I avisartikler, og særlig i et utall brev, finner vi fra Frödings hånd kolossalt mye Lillehammeriana. Gnistrrende er det skrevet. Og også i dikt og essayer.

Fröding skrev og snakket flytende norsk. Alt er tilgjengelig og lar seg lese ut i 16 bind «Samlede verker», i tre tykke brevsamlinger – alt på svensk. På Lillehammer er det stort sett ulest. Fröding elsket Norge og nordmennene, «norskorna». Han var Norges venn i unionsstriden, en stor venn!

Straks han ankom høsten 1890, var han på Listadsalen/Eriksensalen og refererte som journalist for avisens Karlstad-Tidningen taleren Bjørnstjerne Bjørnson. Det er et i Norge ukjent, men gnistrrende portrett av posøren, løven B.B. som folketaler. Fröding kunne alt om B.B.

Hans portrett av Lillehammer starter for alvor våren 1891. Seks gymnasjenter i Göteborg har for moro skyld rykket inn en ekteskapsannonse under falsk flagg og navn, «Astrid», i en Göteborgavis. Fröding svarte i en rekke brev, tiltakende avstandsforelsket. I slutten av april 1891 skrev han til «Astrid» om Lillehammer og «Småhamrarna» (lillehamringene):

Lillehammer ligger på en backslutning vid Mjøsen och tar sig på afstånd ut som en støre bondgård. Men kommer man närmare finner man att den har en ganska lång gata och ända till trettio eller fyrtio hus. Det finns t.o.m. handelsbodar och hotell – och en springbrunn i «stadsparken» (Jag sätter situationstecken) – och en urvald societet av sagfører, handlande och skoladjunktsfamiljer. De unga damerna besitter en «sjeldan dannelse» – ha läscirkel.... Öfverhuvud taget är känslan av inneboende värdighet det mest framträdande draget i det Lillehammerska samhällets karaktär. Öfveralt anar och mistänker man baksluga planer om att skickanera det borgliga samhället.

Første gang i 1890 kom Fröding til Lillehammer med båt, antar vi. Det samme gjorde han ved sitt andre besøk i 1892, mens han tredje gang kom med hesteskyss vinterstid fra Nes på Hedmarken.

Han skrev mye om Skibladner i en rekke brev, i avisartikler og også i enkeltdikt skildrer han båttrafikken på Mjøsa, de reisende og livet mellom passasjerene om bord.

Bryggen, senere Jernbanestasjonen og også Posten er viktig-

Ingebergs hotell lå i gården der Holtliens slakterforretning holdt til i mange år, i Kirkegaten 46. Fröding rømte hit fra Amtssykehuset og fremsto der som demonstrativ stormannsgal og ble reddet av vennen Frederik Collett. Kong Oscar II bodde forøvrig på Ingeberg da han åpnet jernbanen til Tretten i 1894.

ge punkter i Frödings liv på Lillehammer. Brev og bøker ble mottatt og sendt, av og til reiste han litt sydover (Hamar) og litt nordover (Skeikampen), men ikke minst iakttok han folkelivet. Fröding satt utholdende på Skibladnerbryggen og så på damene. De unge, vakre, velduftende og kostbart velkledde som kom eller reiste. Og han skrev, ærlig, malende, selvutleverende om avstandsforelskelser, han forfulgte unge damer fra bryggen og innover i byen. Han var i Lillehammer fra han var 30 til 36 år. Han var ung på et sanatorium dominert av menn.

Livet på Suttstad, det varte over en seksårsperiode, fikk omtale. Utsikten, landskapet, familien Homb, eierens døtre («vel ferme») ble beskrevet. Husmennene er navngitt, husleierestanser blottstilt, brokker om gårdsdriften fremkom, men mye var om pasientlivet der. Ingen av dem er lillehamringer, men flere tilhørte samtidens norske offentlighet. Noen ble senere berømtheter. På Suttstad feiret Fröding «Fram»s sjøsetting sammen med familien Archer.

Fröding gjorde et mordforsøk på en ung, dansk medisinerstudent som var medpasient på sanatoriet. Byens kunstnerliv hadde nærhet til Suttstads medisinske ansvarlige, dr. Jens Torp. Hos Fröding, i brevene mest, får vi høre om Ole Molnes, Halfdan Strøm, Eyolf Soot. Frederik Collett har hatt et personlig forhold til Fröding, men det er utelatt i Colletts biografi. Collett kom Fröding til unnsetning da Fröding rømte fra Amtssykehuset og til Ingebergs hotell i februar 1896. Han hadde også kontakt med Lars Jorde. Mentz Schulerud skrev om dette i «Norsk Kunstnerliv»:

Lars Jorde har fortalt at han en dag stod ved staffeliet og malte like syd for Lillehammer, da kom Fröding vandrende hen til ham

På Balberg i Fåberg traff Fröding Knut Hamsun, som på dette tidspunkt hadde skrevet sin følsomme nordlandsroman Pan. Frödings portrett av hamsun fra Balberg tør være en av de skarpeste iakttagelser av Hamsuns karakter.

og gav seg til å se på. Jorde var, som de fleste malere, litt brydd med å få tilskuere, han undskyldte seg med at han fikk det ikke til fordi han var så syk og uopplagt. «Sjuk», sa Fröding, «Tala inte till mig om sjukdommar! Jag ha sju sjukdomar – och dom är alla dödliga!

Menz Schulerud fikk senere sin utdanning finansiert fra Gustaf Frödings Minnefond, etablert på Lillehammer av diktersøsteren Mathilda.

Vi vet at Fröding traff Knut Hamsun på Balberg i september 1895, han portretterte Hamsun glitrende, livet på det flotte Balberg Sanatorium. De åt hunderørret og bataljonmusikken på Jørstadmoen spilte.

Fröding forfulgte Bjørnson, uten at han noen gang traff B.B. personlig. Han fulgte Bjørnson-familiens bevegelser, Bjørnson-døtrene og deres liv, mannlige oppvartere ble observert og kommentert i Frödings brev og i hans avisartikler til Sverige.

Fröding kunne på gausdalsmål referere gausdalbøndenes anekdoter om Bjørnsens omtalte gårdsdrift på Aulestad! Han tok dem med seg til Sverige. Han hermet dem i Stockholm i sine siste år.

Fröding har klart hatt en viss tilknytning til dr. Torps krets. Han var mye hjemme hos Torp i boligen også i Dobblouggården i krysset Bankgaten/Storgaten.

Fröding kjente også Anders Sandvig, fra så vel tannlegebe-
søk som gjennom dr. Torp. Fru Sandvig født Ucherman var
tidligere pasient hos Torp. Dr. Torps barn er gjengangere i
Frödings skriverier fra Lillehammer, også i et par dikt, ett av
dem på norsk. De var jevnlig på Suttestad, han kom inn på
dem i Torps private bolig, han gikk på byen og kjøpte godte-

rier til dem. En av døtrene, «Minni», skal senere som fotograf komme til å avbilde ham, fotos som senere jevnt brukes i Fröding-litteraturen.

Han skriver om dem i diktet «Härjarinnor» – de er «på byen» sammen.

*Den ena heter Elsa, den andra heter Greta,
och alltför väl de veta
sin segersälla makt över mig.
De komma och försvinna som vilda små orkaner,
de härja mig, de kuva mig som goter och alaner,*

*Sen blåses det till anfall och klappas och smekes
och nypes och lekes
att jag är en stor miljonär,
som äger alla pengar i hela Europa,
de gadda sig tillsammans, de skrika allihop:
"Hos trädgårdsmästar Lind finns det bär!"*

*Jag kämpar som en man, men alanerna vinna,
de skratta och försvinna
vid hörnet som en virvlande vind
och lämna mig förarmad och skövlad och slagen,
och skynda sig att äta sig fördärvade i magen
av körsbär hos trädgårdsmästar Lind.*

*De kravla och de klättra, de hålla mig förlamad
och nupen och kramad
och pinad på sträckbänken sträckt,
tills pengar kommer fram, så att Greta och Elsa
och hela deras hår få förstöra sin hälsa
hos sockerbagar Smitt på konfekt.*

*Så går det mig var dag, och min kassa börjar tryta,
ty slantarna flyta
ur pungen min i många bäckar små,
och vägrar jag att give och vänder dem ryggen,
då göra de grimas åt den småsnåle styggen
och näpsa mig och släppa mig och gå.*

*Men hålla de sig undan och fred mig beredes,
då ligger jag och ledes
vid böckernas livlösa ord,
då tänker jag med vemod på striderna de heta,
då längtar jag förstölet efter Elsa och Greta
och hela alanerna hord.*

Selvanklageret for utilbørlig seksuell adferd, skrevet fra Lillehammer i november 1894 til Rådhushuset i Karlstad. Forfatteren redigerer fra Sutttestad sine mest fresende, dampende seksuelle drømmer, omfattende og detaljert. Han ber seg dømt for usedelighet. Selvanklageren er inspirert av Lars Oftedals selvanklager tre år tidligere. Dr. Torp løser ham ikke på Sutttestad.

Fröding refererer møter med enkeltpersoner under sine to daglige vandringer Storgaten i enkelte brev og artikkeltekster. De er i hovedsak ikke navngitte. Men vi vet at Fröding kjente kjøpmann P.T. Helleberg. Så vel gullsmed Frisenberg som kjøpmann Einar Lunde har fortalt at de kjente til Fröding, men antakelig på avstand i Storgaten.

Byens eneste politimann, Sigvart Larsen, beskrives i Frödings brev og artikler i svensk presse. Jovialt, for det meste, men til tider også harselerende. Fröding overvåket byens kunstnerliv uten selv å ta del i det. Han refererte kunstnernes fester inngående som om han selv var deltaker, men det var han ikke. Og han sto på kunstnernes side i kampen mot ordensmakten.

Fröding var i store deler av sitt liv tørst, overmåte tørst. Enkelte ganger var han innom Breiseth og Victoria, besøk han kommenterte kort. I hovedsak er det uDRAMATISKE møter med restaurantlivet, med unntak for at han går berserk ved et besøk i Victorias restaurant nyttår 1896, hvorpå han sperres inne på Amtssykehuset.

I lillehammerårene hadde Fröding et par alvorlige psykiske kollapser, i november 1894 og først i januar 1896. Han drev i Lillehammer-tiden et stort ultraliberalt seksual- og kjønns-

Gravsteinene til Mathilda Fröding og søstrene Bjønness på Lillehammer kirkegård.

politisk konsept i dikt og i artikler. Ga offentlighet til de frodigste og ulovligste personlige seksuelle fantasier.

Dr. Torp behandlet den svenske dikteren, men siste gang ble han også tatt inn på amtssykehuset. Også om sykehuset kan vi lese fra Frödings tekster. Stusslig var det, og regimet var stramt – nok nødvendig når det gjaldt som mest i hans kriser. Hans medisinske diagnoser er forøvrig bevart, slik lever på Lillehammer i 1890-årene vurderte psykiatriske pasienter, likesom store norske og svenske psykiatere senere.

Fra Lillehammer var Fröding litteraturkritiker i svensk presse, fra Lillehammer recenserte han Bjørnson, Ibsen, Kieland og Lie for svenskene!

Fröding refererer Bjørnson fra Listadsalen i Storgaten: «Der fremme vandrer en kjempegestalt med en atlets bryst og skuldre, en grå-sprengt løvemanke over en djervt tilhuggen panne og profil. Presten, skuespilleren og bygdetaleren var alle. Vredens patos ble avløst av bondens bitende, hensynsløse sarkasme.»

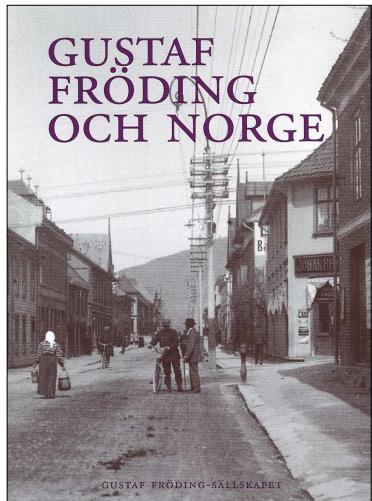
Gustaf Frödings statue er sentralt plassert i gågaten like ved Stora torget i Karlstad. Kanskje er det på tide at Lillehammer minnes Sveriges og Nordens store dikter som er så nært knyttet til byen? En byste i Søndre Park?

Fröding møtte unionsstridens politiske floker i vårt lokale miljø. Og han kommenterte Venstre, Høire og unionsstridens rikspolitikk herifra. Bjørnson ble stadig kommentert.

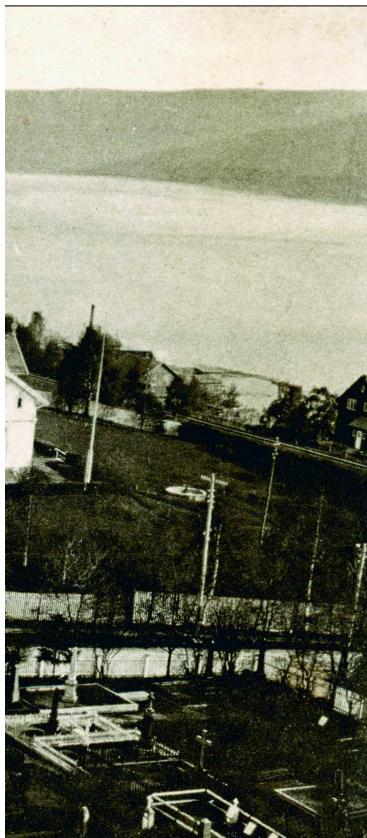
Han overvar tre 17. maifeiringer og var med i 17. maitogene i Lillehammer, også i krigstrusse-lens år 1895. Fra hans penn kan vi her finne beskrivende referater fra feiringene og fra stemningen den gang. Hans referater fra 17. mai på Lillehammer ble klippet fra svenske aviser og gjengitt i «Lillehammer Tilskuer», uten at redaktøren visste at journalisten var bosatt her i byen! Få har bedre enn Fröding beskrevet «det norske» versus «det svenske.» Det var fra sitt liv her han gjorde det. Hans refleksjoner om «brødrafolkens» fordomsfulle mistro og kjærlighet gjelder uforandret i dag.

For øvrig har Fröding et slags forhold til Christopher Bruun – som han møtte her – og Bruuns politiske og offentlige virke, hans holm-

Gustaf Fröding og Lillehammer blant annet grundig behandlet i flere artikler av O. Henrik Akeleye Braastad i Frödingselskapets årsskrift fra 2006.

ganger med Bjørnson, Bruuns unionsstandpunkt og ikke minst Bruuns delaktighet i Lars Oftedals fall i 1891 som påvirket Fröding. Fra Suttestad skriver han også om arbeiderbevegelsens Fernanda Nissen, likesom han i et dikt gjør maleren Eyolf Soot til Velasques like.

Til dagens Fröding-minner hører også søsteren Mathilda og hennes opphold her, frem for alt etter 1910. Hun bodde en periode på Søre Hage, senere i Hesbølgården ved Skoletorvet. Man tror at tyskerne under krigen brant opp en stor koffert med Fröding-manus lagret på loftet på Søre Hage! Fra Mathildas brev og brevvekslinger hører vi litt om forholdene.

Hvorfor Frödings liv og virke på Lillehammer nærmest skulle være ukjent for offentligheten, i en by på 1500 innbyggere den gang, er verd å reflektere noe mer over i ettertiden.

På Lillehammer forble han ukjent, endog ved sin 50-årsdag i 1910 og ved sin bortgang 1911, da hele det offentlige og litterære Norge hyllet ham som på toppen av et fellesnordisk litterært parnass. I dagevis sto det da å lese om ham i Kristiania-avisene, i avisene i Bergen og Trondheim. Men ved ingen av disse tilfellene kan man lese om ham i noen av Lillehammers aviser.

Her fantes han ikke, heller ikke da! Sier det noe om oss? Kanskje også i dag. Verd å tenke litt etter!

Frödings Lillehammer-liv er omfattende dokumentert i svensk språkdrakt i nabolandet. Fortsatt kommer det en doktoravhandling i året om mannen.

Det er kanskje skrevet mer om Gustaf Fröding i Lillehammer på svensk enn hva som i Norge er skrevet om Sigrid Undsets liv i samme by. Fröding leste selv 1.000 sider om dagen med blyantkommentarer i margen.

Forfatteren:

O. Henrik Akeleye Braastad har i perioden 2004–2006 levert en rekke bidrag om Gustaf Frödings liv og hans litterære og journalistiske virke i Norge i perioden 1890 til 1896. Akeleye Braastad ble høsten 2007 tildelt den svenske Gustaf Fröding-medaljen. Forfatteren er gårdbruker i Fåberg og spesialrådgiver i forskningskonomi og forskningsorganisasjon.

Søre Ål mot Suttestad fotografert fra kirketårnet i 1915.